

Utugt, kirketugt og et tjenestekvindfolks tvillingedrenge

af Kurt Hartvig Petersen

Kirkebøgerne blev indført i 1640'erne. Mange af bøgerne er brændt i tidens løb, men i Karlstrup sogn findes de fra 1645.

Allerede de første kirkebøger fortæller med stor tydelighed, at de lutherske præster nu godt hundrede år efter Reformationen sad hårdt på befolkningen ude i sognene og ubarmhjertigt slog ned på den syndighed, de kunne få øje på. I nogle tilfælde var det folk, der havde forsømt altergangen eller havde forset sig på anden måde, der fik ørerne i maskinen, men ellers handlede det næsten altid om uægteskabeligt seksuelt samvær, om utugt, horeri eller hvad man nu kaldte det. Når resultatet af et lejermaal - sådan hed det - var en graviditet i utide, blev utugten jo pinligt synlig i det lille samfund, og så satte præsten ind med de sanktioner, han havde til rådighed. Han udøvede, hvad han selv ofte kaldte Kirkens Disciplin. En senere tid kalder fænomenet *kirketugt*.

Op mod hundrede gange skriver de skiftende præster i Karlstrup indtil midten af 1700-tallet om sognebørn, der er blevet "*publice absolvert for Leiermaal*", dvs. at de som de skørlevnere, de var, er blevet stillet frem i kirken til offentlig skrifte og formaning. Det har nok været ganske underholdende at være i kirke på sådanne dage, hvor "Kirckens Disciplin" blev demonstreret! Man skal mærke sig, at ikke kun kvinder, men også mænd må stille til offentlig beskuelse og skideballe i kirken.

Ingger Nelaus Datter fik til fulde og på alle måder kærligheden at føle. Hun levede i Karlstrup i midten af 1600-tallet.

Som man nok kan tænke sig var der et mandfolk med i spillet. Ham finder vi i

kirkebogen i 1660:

**"Dominica Trinitatis
Udstod Christen Lauridtzen Møller Enkemand Kirkens Disciplin for
Leiermaal begangen med sit Tieneste Quindfolk Inger Nelaus Daatter"**

Vi går lidt tilbage i kirkebogen:

"Feria 2de Pentecostes Bleff et uecte Pigebarn Boel christnet. Moderen dertil er Inger Nelaus Daatter besoffvet aff hendis Madfader Christen Møller som hun tiente".

"Dominica 4te post Pascha Absolverede jeg Inger Nelaus Daatter for horeri begangen med Christen Møller, dette er hendis anden Forseelse..."

Præsten har orden i tingene. Som det ses, har han beskrevet hele forløbet, som tilsyneladende ikke er voldsomt usædvanligt: Tjenestepigen Inger er "besovet" af sin husbond Christen og resultatet heraf er et uægte pigebarn, der bliver døbt med navnet Boel. Inger står til offentlig skrifte i kirken 4. søndag efter påske og pinsedag er Christen, møller og husbond og enkemand, opstillet til spot og spe og skadefryd i samme kirke.

Og præsten gør historien færdig. Året efter begraver han den lille Boel:

" (Begravet) Inger Nilaus D uecte Bodild, som hun haffde avlet med Christen Lauritzen i Kirckemøllen, dend Tid Enckemand"

Mølleren fik omtrent samtidig en datter med en ny kone døbt i kirken. Øjensynlig en stor barnedåb med en rad af fornemme faddere. Christen er hurtigt kommet ind i varmen igen, mens hans tjenestekvinde Inger forsvinder ud i mørket.

Men hvad var nu det med, at hendes horeri med Christen Møller var hendes *anden* forseelse?

Vi skal tre år tilbage i tiden, til året 1657. Og det er ikke småting, kirkebogen beretter om.

Inger tjener allerede dette år på Kirkemøllen. Med møllerens broder Niels Søffrensen får hun tvillinger, to drenge. Anders og Søffren bliver de døbt. Vi har set, hvordan det går Inger de nærmest følgende år, men hvordan kan det gå drengene, uægte tvillinger af en tjenestekvinde i 1600-tallet?

Det kan siges kort: Det går ikke.

Der var to møller i Karlstrup på den tid. Kirkebogen beskriver lokaliteten, hvor Inger og Niels avlede tvillinger, som "Kagstrup Øfferste Vandmølle ved Kircken". Kirkemøllen er for længst forsvundet og vi kan ikke vide, hvordan der så ud indendørs på Ingers tid. Men billedet fra den fynske vandmølle på Frilandsmuseet kan måske give et fingerpeg, selvom mølleriet nok har set en kende mere primitivt ud i 1600-tallet.

Der er lidt kludder med kirkebogen i 1657. Der mangler faktisk et par sider i bogen, der er umotiverede gentagelser og optegnelserne er ikke i datoorden, men det lader sig dog gøre at finde ud af, hvad der sker med Anders og Søffren.

Anders dør 16 dage gammel. Han bliver begravet 6. marts. Præsten benytter lejligheden til at slå fast, at han er Ingers uægte tvillingesøn og er "aufflet ved Niels Søffrensens Møller". Og så er der en usædvanlig tilføjelse: *Tre navngivne mennesker fra Karlstrup møder op i præstegården i Karlslunde og aflægger vidnesbyrd på, at drengen har været syg siden fødslen, at der er bedt for ham i kirken og at han er død en naturlig død!*

Tre måneder senere, den 5. juni 1657, møder der igen folk fra Karlstrup op i præstegården. Det er Jens Møller i Kirkemøllen - ikke at forveksle med Christen Møller, der var husbond på møllen i 1660 -, husmand Hans Nielsen og Karen Peder Michels. Hans og Karen var også med i marts. Og hvad skal de nu? Vi lader kirkebogen fortælle :

".....oc berette samplige ved Edsopracte Fingre at det Quindfolck som haffde tient Jens Møller tilforn och der ved hans Broder avlede de to Tvillinge Drengbørn, oc hafde været til huse hos Hans Nielssøn Husmand siden S. Mortens Dag sidst forledne, at den sidste Tvillingedreng Søffren ved Naffn, havde været siug på 6 Ugers Tiid.... Oc er sked Bøn i Kircken oc vaar nu aff naturlig død oc aff denne lange Siugdum saa at Moderen icke haffde været Aarsag til Barnets død i nogen Maade..."

Præsten skriver ikke det mest præcise dansk, der er set. Men klart er det da, at nu er også den sidste af Ingers drenge død. *Igen må en delegation af folk, denne gang oven i købet med "Edsopracte Fingre", forsikre, at det er gået naturligt til, at drengen har ligget syg i Hans Nielsens hus i lange tider, at der er bedt for ham i kirken og at Inger ingen skyld har.* Der står noget mere, men

det er næsten ulæseligt. Man kan dog skimte, at af myndighedspersoner har ikke bare præsten, men også bondefoged og herskab - sikkert herskabet på Gammel Køgegård - har været inde i billedet, før folkene i Karlstrup får lov til at begrave barnet "uden Vidner", og det vil jo nok sige, at barnet ikke skal undersøges nærmere.

Det er overordentlig tydeligt, at det har været en alvorlig sag og at der har været alvorlig mistanke om, at Inger selv har været årsag til børnenes død. Ugifte piger, som det gik galt for, blev i de tider ofte mistænkt for at have ombragt deres børn.

Alle i sognet har kunnet se, at Inger var i en umulig situation som tjenestepige og enlig mor til to spædbørn. Verftet ud af møllen var hun øjensynlig og hvor længe kunne hun ligge husmand Hans Nielsen til byrde? Og hvad skulle hun stille op med drengene? Snakken er gået.

Nu ved vi jo, at Inger klarede frisag og uantastet kan fortsætte sit liv i byen. Måske har de gode Karlstrupfolks og den agtede møllers edsoprakte fingre gjort udslaget. Hun kan efter hele hændelsen vende tilbage til Kirkemøllen, hvor det jo som ovenfor fortalt går galt igen tre år efter.

Hvad har Inger i grunden været for en pige? Har hun simpelthen været smådum og godtroende og været alt for nem at komme i lag med for mandspersoner, der kom listende til hendes kammer?

Hun kan også have været en lidt tankeløs, men kær og buttet og livsglad pige med blå og spillende øjne, som ingen kunne stå for.

Eller hun har måske snarere været en fandenivoldsk allemandspige, med en hel del trods i blikket og hårde kanter, vild med mænd og kendt for at være villig til hvad som helst - og det kan være derfor hun må forsvinde ud af historien, mens Christen Møller efter deres affære omkring 1660 som den naturligste sag af verden kan gifte sig agtværdigt med en ny, ung kone.

Eller kan det være så simpelt, at fattigtøser ubarmhjertigt måtte finde sig i at blive udnyttet? Ingers far, Nelaus, var som jordløs indsidder og daglejer placeret næsten i bunden af landsbysamfundet. Kun fattiglemmer og omstrejfere i udkanten af samfundet rangerede lavere. Nu halvfjerde århundrede senere, hvor historikere beskæftiger sig med folks levevilkår og konflikter i fortidens samfund som en nødvendig del af historien, er det fristende at tænke sig til den forklaring, at hun nok var sluppet nådigere, hvis hun havde været mere begunstiget.

Det kan endelig tænkes, at kirkebogens mange meldinger om uægte børn, kirketugt og offentlig skrifte kunne tyde på, at folk dengang har haft et

forholdsvist afslappet forhold til uægteskabeligt samvær. Når det kom til stykket, var man oppe mod kræfter, der til alle tider har været svære at styre. Inger og de mandfolk, hun havde intim kontakt med, har måske bare i de dele gebærdet sig, som alle andre i landsbysamfundet naturligt gjorde - og Inger har så været umådelig uheldig. Når præsterne med den øvrige del af myndighedsapparatet i ryggen sætter så voldsomt ind med kirketugt og lov- og-orden, bekræfter det netop den opfattelse. Kirketugten må opfattes som et forsøg på at lave afgørende om på normerne blandt jævne folk - skønt præsterne jo nok kunne have sagt sig selv, at det var et forehavende, de ikke ville få succes med.

Det står fast, at hun føder tre uægteskabelige børn og må finde sig i vanære og officiel fordømmelse. Hun mister dem alle tre og bliver genstand for den argeste form for mistænkeliggørelse. Og efter 1660 hører vi intet om hende. Spørgsmålene er svære at komme udenom: Hvorfor gik det hende, som det gik? Hvad bliver der af hende?